

OMER MUŠIĆ

HADŽI MUSTAFA BOŠNJAK-MUHLISI

(Hāġġ Mustafā al-Bosnawī — Muhlisī)

Podaci o životu pjesnika-putopisca hadži Mustafe Muhlisije vrlo su oskudni. Zna se da je rođen u Gornjem Vakufu početkom XVIII vijeka i da je bio kadija. Službovao je u Sarajevu, Foči, Mostaru, Duvnu, Užicu i Banjoj Luci. Bio je sarajevski kadija od maja 1737. do februara 1739. godine i u tom svojstvu sudjelovao je i istakao se u bici pod Banjom Lukom 4. augusta 1737. godine i za zasluge bio odlikovan. U augustu 1742. godine, kada je bio na dužnosti kadije u Foči, odredio ga je bosanski vezir Jegen Mehmed paša za člana komisije za razmjenu zarobljenika i razgraničenje između Turske i Austrije poslije mira 1739. godine. Kao kadija Agriboza (Grčka) otišao je na hadž 1161/1748. godine u društvu sa svojim bratićem. Taj put je opisao u pjesmi od 888 stihova na turskom jeziku¹. Nakon obavljenog hadža, vratio se u svoje rodno mjesto Gornji Vakuf i tu umro. Datum smrti nije poznat².

Što se tiče Muhlisijinog pjesničkog rada, znalo se da je ispjevao hvalospjev Hekim-oglu Ali-paši povodom njegove sjajne pobjede nad austrijskom vojskom pod Banjom Lukom 4. avgusta 1737. godine. Ovaj hvalospjev ima dvadeset sedam stihova, a spjevao ga je na arapskom, turskom i perzijskom jeziku. Znalo se, također, da je opisao svoj put na hadž na turskom jeziku. Danas, međutim, znamo da je Muhlisija spjevao i jednu ljubavnu pjesmu od devetnaest stihova, kronogram u deset stihova djevojci Fatimi i jednu satiričnu pjesmu o kadijama od pet stihova.

Prvo ćemo se osvrnuti na njegov opis puta na hadž, što predstavlja i najznačajnije Muhlisijino djelo. Nije sačuvan autograf ovog njegovog djela. Prepis djela nalazi se u Orijentalnom institutu pod

¹ M. Handžić, *Književni rad Bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1933, str. 49 i 65—66. H. Kreševljaković, *H. hf. Džemaludin Hadžijahić*. Sarajevo, 1955, str. 4. Dr. S. Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*. Sarajevo, 1912, str. 39—50. (Dervišpaša Bajezidagić), 59—71 (Nerkesija Sarajlija),

114—118 (Ahmed Rušid), 83 (Ahmed-beg Sabihi). Jedan anonimni pjesnik je napisao pjesmu na četiri jezika: arapskom, turskom, perzijskom i našem jeziku. O. Mušić, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga I, 1963 str. 349—355.

² H. Kreševljaković, isto.

brojem M. T. 639 i kod dra Muhameda Hadžijahića, Muhlisijinog potomka. Muhammed Enveri Kadić je u svojoj Kronici, svesci VI, donio ovaj spjev, koji je prepisao iz navedenog rukopisa u Orijentalnom institutu³.

I

OPIS PUTA NA HADŽ

U uvodu na arapskom jeziku Muhlisija objašnjava da je svrha pisanja ovoga djela da podstakne imućne ljude da obave taj vjerski propis kako bi stekli oprost Allaha za svoje grijehе i čast hodočasnika svetih mjesta, te da upozori one koji idu na ovaj uzvišeni put da budu stalno na oprezu od prevara odmetnika — beduina i drskih kradljivaca — jer ko to ne poznaje izlaže sebe nesrećama i propasti, a to je zabranjeno riječima Kur'ana: »Ne bacajte se svojim rukama u propast«. Zbog toga je ovo djelo nazvao:

دليل المناهل و مرشد المنازل

Vodič do svratišta i sprovodnik do konačišta. Zatim navodi godinu svoga odlaska na hadž (1161/1748.). I, konačno, dajući podatke o sebi, kaže: »Ja sam ubogi siromah rob moćnoga Allaha, Muhlisi hadži Mustafa, privremeni kadija u Agribuzu, Bosanac po rođenju i stanovanju, hanefija po islamskom učenju.«

Na početku putopisa Muhlisija zahvaljuje Allahu, koji je ljudima stavio u dužnost obavljanje hadža i obećao raj Firdevs za tegobe podnesene na tom putu, na tome što mu je učinio mnoga dobročinstva i omogućio da obavi hadž i time izvrši Allahovu zapovijed. Navodi dalje da opisuje svoje putovanje, kako bi hadžijama i drugima bilo od koristi.

Nakon dolaska u Istanbul, Muhlisija ukratko piše o Rumeliji i upoređujući je s Bosnom, kaže: da im je klima dosta slična i da su njome zadovoljni i bogat i siromah. O Istanbulu kaže da mu nema ravna i da ga ne bi mogao opisati ni Hassan.⁴

Iz Istanbula kreće jednom brzom lađom preko Galipolja, kraj otoka Sakiz (Hios) u Egejskom moru, zatim kraj Stankoja, Rodosa i Abhora opisujući znamenitosti i ljepote otoka. Dan polaska iz Istanbula Muhlisija nije spomenuo. Put od Istanbula do Sakize Muhlisija je podijelio na korake, i to: od Istanbula do Galipolja jedan korak od Galipolja do Kelidulbahra drugi korak, od Kelidulbhara do Sakize treći korak. Odatle do iskrcavanja u luci Rešid na Nilu nije brojio

³ Rukopis je neuvezan, ima 38 listova veličine 22×15 cm, papir žućkast, pismo nesh, nazivi mjesta vokalizirani, stranice sredinom obrubljene crvenom linijom, naslovi poglavlja pisani crvenom tintom, na prvoj stranici je uvod na arapskom

jeziku. Ovaj prikaz je rađen prema prepisu u Orijentalnom istintutu uz upoređivanje s rukopisom dra M. Hadžijahića.

⁴ Hassān ibni Sabīṭ je poznati pjesnik iz vremena Muhammeda a. s.

nikakve »korake«, jer nije bilo zaustavljanja. Koliko je trajala ova plovidba, Muhlisija nije spomenuo.

Iz luke Rešid krenuo je lađom uz Nil prema Bulagu i Kairu prešavši put od 500 milja za tri dana. Za Kairo kaže da je tu šetnja od mora i da razgledanje pruža ugodnost samo da nijesu potrebne riječi »da nije«. Na margini ovoga rukopisa napisano je crvenom tintom da je krenuo na put iz Bulaga i Kaira preko pustinje Hidžaza prema Mekki 27. ševvala 1161. g. H. (21. oktobra 1748. g.).

Tek kad je krenuo iz Kaira, Muhlisija počinje brojati konake manzil sa oznakom trajanja puta između konaka.

Prvi konak *Birke* šest sati hoda, ugodna klima i pitka voda. Egip-tu i Kairu ne bi se imalo šta zamjeriti da na trgovima nema pijeska i beduinskih lica.

Drugi konak *Dāri-Hamrā* (**دَارِ حَمْرَا**) dvanaest sati hoda, mjesto pustinjsko i bezvodno.

Treći konak *Āgrūt*, petnaest sati hoda, mjesto kamenito i teško prolazno, klima ugodna, ali svijet zao. Nazire se rub mora u Suecu.

Četvrti konak *Re' su-n-nawātir*, četrnaest sati hoda, mjesto bezvodno i pjeskovito, životinje skapavaju od žeđi. Ovdje ima sedam stubova sa starim pismenim znakovima.

Peti konak *Tih* (**تِيه**), deset sati hoda, pustinja po kojoj su Izraelčani zbog neposlušnosti lutali četrdeset godina.

Šesti konak *Nahl* (**نَحْل**) petnaest sati hoda, lijepo mjesto. počinje Hidžaz. Lijevo odatle na udaljenosti od trideset sati hoda je Damask; desno je planina Tur na kojoj je Mojsije (Musa) dobio objavu Toru (Tevrat).

Sedmi konak *Alāiyye* (**عَلَائِيه**), petnaest sati hoda; pusto i kamenito mjesto.

Osmi konak *Saḥi* (*Akabai qantarati-l-bahr*, dvanaest sati hoda, visoravan, naokolo planine s crnim kamenjem, teško prohodne i bezvodne, iskušenje žednima.

Deveti konak *Qantaratu-l-bahr* (**قَنْطَرَةُ الْبَحْر**), deset vrhovi brda slični željezu, put teško prohodan, slabe životinje, stradaju, voda je pitka. Na lijevu stranu na udaljenosti od četiri konaka je Jerusalim.

Deseti konak *Zahru-l-himār* (**ظَهْرُ الْهَيْمَار**) osam sati hoda, trnovita visoravan, mjesto odgovara svome imenu (magareća

leđa); mnogo uvala, teška klima, u blizini je selo, gde ima dobrih datula i lijepe vode.

Jedanaesti konak *Šarafa* (شَرَفَه), sedamnaest sati hoda, mjesto među brdima čiji se vrhovi pružaju do neba, zemlja tvrda, pjeskovita, iza brda nema beduina.

Dvanaesti konak *Meğāyiri Šu'aybi Nabī*, sedamnaest sati hoda, ima pitku vodu, a u okolini mnogo bunareva, visokih palmi i drveća, besprimjerno ugodna klima, iza brda je more, mjesto je čuveno po vinogradima, smokvama i šipovima. U blizini ovoga mjesta je grad Medjen, koji ima pitku vodu.

Trinaesti konak (*Uyūnu-l-qaşb* (عيون القصب), osamnaest sati hoda, mjesto na obali Slanog mora, voda je pitka.

Četrnaesti konak *Muwaylāh* (مَوَيْلَاح), sedamnaest sati hoda, visoravan u blizini mora, ima divnih datula, pjeskovit prolaz, pijesak bijel, stanovnici beduini.

Petnaesti konak *Salmā*, četrnaest sati hoda, mjesto krševito i okruženo brdima, voda slana, na desnoj strani su lijepa sela plemena Selma, na lijevoj strani je Bahri Salih (Salihovo more), planine pogodne za stoku.

Šesnaesti konak *Azlam*, šesnaest sati hoda, teško i pjeskovito mjesto, voda gorka, ni hadžije ni životinje tu ne nalaze odmora, iza brda beduini Azlama prodaju hadžijama potrebnu hranu.

Sedamnaesti konak (*Iṣṭabli-Antar* (اِصْطَبِلْ عَنْتِي), šesnaest sati hoda, bunar presušio, a oblak ne daruje kišu, za vrijeme hadža beduini napajaju svijet kišnicom.

Osamnaesti konak je *Gūš* (غُوْش), šesnaest sati hoda, teško prohodno mjesto, voda kao more slana, okolni beduini su dobri ljudi, prodaju stoku i vodu i tako hadžijama pomažu.

Devetnaesti konak *Ekrā*, dvanaest sati hoda, voda slana, ali je mjesto privlačno, pustinja je široka i mjestimično zelena.

Dvadeseti konak *Hanak* (حَنَك), petnaest sati hoda, mjesto puno raznovrsnih blagodati, ima dovoljno mlijeka, voda je slana, okolni beduini donose bistru kišnicu, datula i masla ima u izobilju, a ovce i lubenice su na glasu.

Dvadeset prvi konak *Hūrā* (حُورَا), šesnaest sati hoda, mjesto krasno ali voda loša, sa strane dolaze beduini lijepa izgleda i prodaju mlijeko i mirišljive limunove.

Dvadeset drugi konak *Nabat* (نَبَات), petnaest sati hoda, krševito mjesto, bunarska voda vrlo slatka, svratišta su snabdjevena hranom, masnoćom, datulama i sitnom stokom.

Dvadeset treći konak je *Hudayrā* (حَدَيْرَا), petnaest sati hoda, ovo bezvodno mjesto ima i drugo ime *Wādi-i-Nār* što znači »dolina vatre«, opkoljena je crnim brdima. Sv beduini ovdje su pristojni.

Dvadeset četvrti konak *Yanbū'* (يَنْبُوع), sedamnaest sati hoda, to je mjesto s nasadima palmi, u blizini je pitka voda gdje je najpoznatije Alijino vrelo (IV halife), imaju dvije podzemne vode čiji izvor — kako pričaju mještani — nije poznat. Ovdje ima lubenica, datula, bamje, krastavaca, limuna i paradajza. Ovdje uspeva ječam, kukuruz i divno povrće. Na lijevoj strani je Medinei-Munevvera udaljena 30 sati hoda. Jenbu je luka Medine. Desno, preko mora su sela Gornjeg Egipta.

Dvadeset peti konak *Badr*, osamnaest sati hoda, najčasnije konačište, brdo čije ime znači pobjedu, mjesto gdje je vjeronjvesnik Muhammed s drugovima dolazio i pobijedio idolopoklonike. Tu je četrnaest šehida-heroja popilo smrtno šerbe iz rajskih vrtova. Vode Bedra ne hvale, ali ih za nevolju piju. Za Bedrom je selo Takīf

(تَقِيف), tu se nalazi Emirul-hadž i sedam odžaka vojske za čuvanje i provođenje hadžija, vojnici Čerkezi dan-noć na sve strane čuvaju hadžije, koji se kreću posve sigurno. Ko je gladan, dobiva vojnički hljeb. Divna je to služba na Božjem putu!

Dvadeset šesti konak *Qā'*, šesnaest sati hoda; da ovo mjesto ima vodu, ne bi hadžijama klima bila teška, beduini donose povrće i datule.

Dvadeset sedmi konak *Rābiġ* (رَابِج), petnaest sati hoda, ovo je divno mjesto, voda pitka, klima ugodna, ovo je »mikāt« hadžija sa zapada iz Egipta i Sirije. Tu hadžije oblače ihrame i stoje spremni na Božju zapovijed da se odazovu poklikom labbayka što znači: odazivam Ti se.

Dvadeset osmi konak *Qudayd* (قَدِيد), šesnaest sati hoda, u ovom mjestu glavni problem je voda, inače mjesto je lijepo, uspijevaju žitarice i lubenice. Ima dosta trave za pašu i prodaje se stoka.

Dvadeset deveti konak *Bi'r-i* — (*Asfān* (بَيْرِ عَسْفَانَ), petnaest sati hoda. Tu je bunar i selo Asfan, poznat po imenu Osmanovo selo i bunar, bunarska pitka bistra voda osvježuje žednoga. Pred

Asfanom je *Wadi Fatma* mjesto lijepo ali »ne prigovaraj mu vodi«. Od Asfana je udaljeno dvanaest sati i po nekad tu hadžije odsjedaju.

Trideseti konak *Mekke-i-Mukarrama*, dvadeset sati hoda. Muhlisija nije Mekku opisivao kao druga mjesta, nego, očito, ushićen od radosti što se našao u tom svetom gradu i pred osjećanjima potpune pobožnosti i iskrenog uvjerenja, on odmah izliva bujicu pohvala gradu, zaboravljajući i klimu i vodu i pustinju i beduine i hadžije. Evo nekoliko stihova u prijevodu, koje je Muhlisija u zanosu spjevao o tome:

Divan je to grad, pohvaljen od Boga,
U svojoj knjizi On ga naziva majkom gradova,
Svojim postojanjem stariji je od cijelog svijeta,
Svojim ugledom je prvi nad svim gradovima,
Najveći dokaz njegove vrijednosti
Je postojanje u njemu Božje kuće.
Svima muslimanima on je mjesto pogleda,
On je mjesto objave Božjeg svjetla.
On je životni cilj svega živoga,
On je mjesto božanskog oprosta.

Ispisivaši trideset stihova pohvale i veličanja Mekke, Muhlisija govori o tome šta ga je dovelo u ovo daleko i sveto mjesto:

Iskrenost dovodi zaljubljenog onome što voli,
Istinska ljubav je teška stvar.
Istinska ljubav bila je najbolji drug
Ovom Muhlisiji (iskrenom) iz Bosne.

Odmah poslije toga, Muhlisija ističe cilj svoga dolaska i pred Ka'bom izriče ove stihove:

O ljepotice, kojoj hrli svijet,
O pogledu ljudskog roda!
Grešnik sam, siromah sam, bijednik sam,
Bolesnik sam, crna obraza sam, nevoljnik sam,
Kapiji Tvoje dobrote došao sam po dobročinstvo,

Bezvrijedan sam, prosjak sam, Caru došao sam,
Slab sam, iz daleka sam, putnik sam,
Tuđinač sam, Tebi dobrom vladaru došao sam,
Moja žarka nada je pred Tvojim vratima,
Da me zagovaraš pred Gospodarom.
Da mi bude oprošteno, da budem obradovan Njegovim
pogledom
Moje hodočašće da bude blagoslovljeno hodočašće.
Da budu brisani grijesi mojih roditelja,
Da ne budem dužan nikom na ovom svijetu.
Da bude oprošteno mojoj braći i djeci,

Da nam bude svima podaren raj i ljepota.
 Da bude oprošteno našem porodu i rođacima,
 Da nam boravište bude uzvišeni raj.
 Da budemo susjedi cara poklonikā,
 U njegovim vrtovima pod sjajnim prijestoljem,
 Da ne budemo kažnjeni, a svi grijesi da nam
 Budu oprošteni od Boga, divan je On darovatelj!
 Da svom narodu budu oprošteno,
 Da im rajski vrtovi budu ugodna mjesta.

Interesantno je da Muhlisija, boraveći u Mekki, ne govori ni o mjestima i načinu obreda, o tavafu (obilasku Ka'be), o obredima na *Safi* i *Mervi*, o boravku na Arefatu i Mini, o ihramima i uopće o trajanju hadža. On nam ništa ne priča o svojim drugovima, o hadžijama iz ostalog svijeta ili o Mekelijama. Ovdje ne treba dugo tražiti razlog. On je očito samo jedan, a to je Muhlisijina beskrajna pobožnost i potpuna predanost ovom činu, koji je velik i jedinstven put da se najviše približi Allahu, da dobije oprost za počinjene grijeha, put da se čovjek preporodi i još više ojača svoju vjeru i uvjerenje. Za njega je tu bilo sve dobro i lijepo, jer tu je Bejtullah (Božja kuća), tu su i ostala sveta mjesta simboli Božje dobrote i milosti. Tu se rodio vjerovjesnik Muhammed, Božji odabranik, milost Božja za ljude, nada na onom svijetu. Zbog svega toga nije čudo što Muhlisija šutke napušta Mekku obuzet osjećanjem zadovoljstva zbog obavljene vjerske dužnosti ne ostavivši nam nijedan podatak o tadašnjoj Mekki i svemu onome što se tamo zbiva. Pošavši iz Mekke 21. zulhidžeta iste hidžretske godine (12/XII—1748 g.), on odmah nastavlja opis puta, kao što je to činio do dolaska u Mekku.

Prvih sedam konaka od Mekke, *Vādi Fātma* šest sati, *Bi'r-i-Asfān* 13 sati, *Hālis* 8 sati, *Qudeyd* 10 sati, *Rābiga* 15 sati, *Qā'* 16 sati i *Bedr* 16 sati Muhlisija ne opisuje, jer ih je opisao na putu iz Kaira u Mekku, kako se kaže u bilješci na margini rukopisa.

Osmi konak *Ġudayd* (**جَدِيدٌ**), petnaest sati hoda, ima puno palmi, povrća, bunarske vode i lubenica. Beduini se ne ophode lijepo prema putnicima.

Deveti konak *Qubūr-i-šuhadā* (**قُبُورِ شُهَدَاءِ**), šesnaest sati hoda, tu je nekropol heroja palih na Božjem putu, klima je ugodna, ali je mjesto bez vode.

Deseti konak *Al-Madīna-al-munawwara*

المدينة المنورة افضل القبلة والسلام على منورها

petnaest sati hoda, svjetlo mjesto Božjeg poslanika, njegova grobnica-ružičnjak, grad kojem nema ravna na svijetu, od Bejtullaha ova-

mo dolazi vojska hadžija i tu kruniše svoj hadž. Stanovništvo je učeno i blago.

Posebnu odu Medini Muhlisija ispisuje i počinje u prijevodu ovako:

Svaki bijedni sluga koji dođe vratima vladareve zemlje
 Iskazuje poslušnost, govori riječi pune značenja,
 Darove ređa prema svojoj snazi i moći,
 Iskreno ih daruje iz srca poniznosti.
 Care careva pred najviša vrata je došao rob Muhlisija,
 Kakve god prestupe učini, sluga moli oprost za sve.
 Zna da nisu potrebna ovozemna dobra kapiji poslanstva,
 Iskreno daruje blagoslove i pozdrave.
 Vjerovjesniče, predvodniče upute, poslaniče darežljivosti,
 Tvoje biće je srž svake blagodeti, svijet si oživio.

Muhlisija nastavlja u sljedećim stihovima pohvalu Muhammedu s molbom za zagovor na Sudnjem danu:

To u prevodu glasi:

Vratima dobrote s nadom dođe, care, Tvoj grešni rob Muhlisija,
 Najmanjom Tvojom naklonošću nek mu stanje bude sjajno.
 Zagovaranjem (Svojim) nek mu bude oprošten njegov grijeh i grijeh
 njegovih roditelja,
 Braće i djece njegove, o zapovjedniče plemenitosti.
 Ti znaš vladaru, plemeniti care, rob nije bezgrešan,
 Pred Tvojim vratima je nemoćni rob, učini dobročinstvo, da ne bude
 nesretan!

Nek on s precima i rodbinom bude Tvoj susjed u raju Firdes,
 Neka niko naš ne bude kažnjen, o posjedniče najvišeg položaja!
 Nek se napiše oprost grijeha svih hadžija i ostalog svijeta,
 Bože učini da se zagovorom odrazi ugled vjerovjesništva!

Jedanaesti konak *Ābāri-Našif* (**آبار نصيف**), dvadeset sati hoda, kamenita pustinja bez vode u kojoj nema zadržavanja, trava ne može ishraniti životinje, desno i lijevo su velika brda.

Dvanaesti konak *Fahl-i-tīn* (**فحل طين**), deset sati hoda,

mjesto za ugodan odmor, pa beduini leže na zemlji bez odjeće, voda ugodna poput Nila u Egiptu. Zašto ovdje nema lijepih zgrada? Po noći dolaze beduini iz okoline i vrzmaju se oko imovine hadžija.

Trinaesti konak *Ešmehāyi-hediyye*, osamnaest sati hoda, ima lijepu vodu, ali je hadžije ne podnose, «voda lijepa kao šamlija, a kvari stomak kao haramija», ovdje se hadžije i životinje odmaraju jedan dan.

Četrnaesti konak *Birkei-ğedide* (**بركة جديدة**), petnaest sati hoda, ima vodu »izvor života«. Beduini dovode mladu stoku i snabdijevaju hadžije mesom.

Petnaesti konak *Ābāri-ganam*, dvadeset dva sata hoda, najduži konak, tu se kolje stoka, široka pustinja, ima nešto drveća, bunarska voda je slana, ali za stoku odlična, ima lijepu tvrđavu za čuvanje bunareva, koje su pravili ranije sultani.

Šesnaesti konak (*Ulā* (**علا**), šest sati hoda, ovo je rijetko lijepo selo, postavljeno među brdima, pijesak mjestimično crven i zelen, vrtovi i palme veoma brojni, voda slatka. Ovo je pola puta između Mekke i Sama i lijepo mjesto za odmor.

Sedamnaesti konak *Medāyin-i-Sālih* (**مداین صالح**), šest sati hoda, to su ostaci naroda vjerovjesnika Saliha. Sada lijepo mjesto okruženo hiljadama isklesanih pećina, lijepe su a isklesane tako da jedna drugoj ne liče. Voda je slatka kao halva u Samu.

Osamnaesti konak *Dāri-Hamrā'*, dvadeset sati hoda, mjesto je dobilo ime po crvenkastoj zemlji. Divlje mjesto, nema ni vode, ni stana, ni drveća, ni trave za životinje, ni u blizini ni u daljini nema nastanjena mjesta, ne dolaze ni beduini ni ptice. Tu mnogo deva strada. Ni bosanska brda nisu ovako neprohodna.

Devetnaesti konak *Birke-i-mu'azzame* (**بركة معظمه**) devetnaest sati hoda, pustinja sa svake strane, u blizini ni vode, ni trave, ni naseljena mjesta. Potrebno bi bilo da jedan pravedan vladar obrati pažnju na ovaj kraj.

Dvadeseti konak tvrđava *Haydar* (**قلعة حيدر**), šesnaest sati hoda, tvrđava do koje je dolazio vjerovjesnik Muhammed s drugovima i ratovao protiv Jevreja i razbio ih. U okolini su četiri bunara s dobrom vodom i jedan u tvrđavi u kojem uvijek ima vode. U tvrđavi ima čuvar. Pred tvrđavom je pustinja, a desno i lijevo stijenje.

Dvadeset prvi konak je *Maḥtab* (**مخطب**), četrnaest sati hoda. Iako je mjestu ime maḥtab (drvljanik), star čovjek se trese od zime. Nema ni vode ni trave.

Dvadeset drugi konak *Tabūk*, devet sati hoda, mjesto u kome su vrtovi sa smokvama i slatkom vodom. Trgovci prodaju hadžijama ječam, peksimet, šamsku halvu, hrane od mesa nema, hadžije zimi oblače čurak zbog hladnoće, a beduini govore nema »mafiš« ni trave ni drva.

Dvadeset treći konak *Qā' ul-basīt* (قاع البسيط), četrnaest sati hoda, mjesto bez trave i drveća, tu leže gladni i devedžije i deve.

Dvadeset četvrti konak je *Dātu-l-hiḡr*, dvanaest sati hoda, Turci ga zovu *Kazik dutmaz*. Nova tvrđava prikladno postavljena, voda pitka, 5—10 kuća s porušenim krovovima. Nema ni trave ni drva, okolna brda i prostor nenaseljeni, pjeskovit i kameni teren, nema beduina nego ovdje šamski trgovci trguju. Ovdje se vidi pravi šamski posao. »Bože daj ovome narodu red«!

Dvadeset peti konak *Al-mudawwara*, deset sati hoda, tu je nova tvrđava koju je napravio Ajdinli Abdullah paša⁵, i još dva bunara pa mu hadžije ime spominju po dobru. Voda je pravi »izvor »života«, bistra je i ima je dovoljno i za hadžije i njihove životinje. Odavde je do Egipta šest konaka hoda. Ovdje dođe malo ječma i patlidžana, od ostalog povrća nema ni traga. Nema ni bilja ni drveća.

Dvadeset šesti konak *Aqabatu-š-Šām* (عقبية الشام), devet sati hoda, pusto mjesto, ni vode, ni drveća, ni trnja za magarad ni beduina, ni naseljena mjesta, okolina potpuna pustara.

Dvadeset sedmi konak *Ummi* — *ayyāš* (ام عياش), mjesto veoma kamenito, hadžije tu leže kao pijani i izbezumljeni, te žele što prije otići, mjesto kao pretprošli konak. Emirul-hadž najavljuje odlazak u Ma'an da se hadžije napiju vode.

Dvadeset osmi konak *Ma'an* (معان), jedanaest sati hoda. Ovdje ima tvrđava i selo, ima mnogo šipova i raznog jela, na putu za Šam nema mu ravna, kuće su visoke, bostani, vrtovi i drveće uređeno. Trgovci idu u Egipat i za hadžije nabavljaju robu.

Dvadeset deveti konak *Anaza*, devet sati hoda, tvrđava i selo su na visoravni. Nema ni bilja ni drveća. Teren se sastoji od crvenkastog kamenja. Bog je pretvorio jedan narod u kamenje i ono je i sada potpuno ljudskog oblika. Šamski trgovci prodaju peksimet i dobar ječam za konje.

Trideseti konak *Hasā* (حصى), trinaest sati hoda, zemlja je žuta, a kamenje crno, nikakva znaka od rastinja, zimi mnogo ljudi strada, ni jedno mjesto nije ovakvo.

Trideset prvi konak *Qatrān* (قطران), dvanaest sati hoda, to je široko polje s puno slatkog povrća, ima beduinskih naselja, lovišta i izletišta, ima malu tvrđavu s malo vode, na nekim mjestima se

⁵ Abdullah paša postavljen valijom u Ajdinu 1160/1747. g. uspješno ratovao 1151/1738. g. protiv ustanika Sari-bega. 1158/1745. postao vezir, 1160/1747. imenovan sadri-azamom,

1163/1750. smijenjen i prognana na Rodos, kasnije je bio valija u Misiru, Dijari-Bekru i Halebu, gdje je umro. (Š. Šami, Kamusul-alam, IV/3106).

Trideset drugi konak je u pustinji između Katrana i Belka-⁶, sedam sati hoda, mjesto bez hrane i hadžije i devedžije mole Boga da odu što prije.

Trideset treći konak *Al-Balqā*, šest sati hoda, zemlja žutocrvenkaste boje, u blizini nema drveća ni vode, okolina je pusta.

Trideset četvrti konak (*Ayn-i-zerqā*) (عَيْنِ زَرْقَاءِ), četrnaest sati hoda, voda veoma bistra i modra, u blizini su obrađeni vrtovi, desno i lijevo velike stijene, u tvrđavi 5—10 beduinskih kuća, čuvaju tvrđavu i u njoj namirnice, na putovima mnogo klanaca i put je težak; ovdje se prodaju ovce i koze.

Trideset peti konak *Mafrūq*, devet sati hoda, nema ni vode, ni drveća, ni trave, za vatru se upotrebljava magareće trnje, pred tim mjestom je dolina obrasla drvećem po rubu.

Trideset šesti konak *Muzayrib*, trinaest sati hoda, to mjesto ima duga i široka polja, poznata su po plodnosti u Hidžazu i protežu se do Šama. Ima lijepu tvrđavu, voda je izvorska, beduini sa sela prodaju hljeb, meso, šipove, jabuke i pečene kokoši. Deve su jake i beduini ih iznajmljuju za toware. S obe strane puta ima mnogo velikih

Trideset sedmi konak *Sanamayn* (صَنَيْنِ), dvanaest sati

hoda, ima tekuću vodu i veliko polje, klima ugodna, selo poput grada, kuće su masivne, ali su napola srušene i naseljene sovama, ču-prije uske, mjesto opasno, pa u prolazu strada mnogo životinja i imetka.

Trideset osmi konak *Dimašq*, dvanaest sati hoda, grad je veći od Istanbula, kućama i vrtovima nema ravnih, ne može se ni sa čime uporediti, izgleda kao raj, pun je šipova, limunova, grožđa, voća raznih vrsta i sve što zaželiš u gradu ima. Nema broja stablima maslina, vinogradi se savili do zemlje. Ovaj grad je širok jedan i po sat hoda a dug po prilici dva sata. Grad je sazio Nuhov sin Sam i zato ovu zemlju zovu Šam. Džamija Omejevića je ponos Damaska, to je Aja-Sofija Damaska. U gradu je grob poslanika Jahja-a. Nema broja šamskim spomenicima niti kraja lijepom opisu mjesta. Tvrđava je svojom čvrstinom poznata još od Vizantinaca. »Ako Šam nije raj, odakle tada ove ljepotice, momci i divne rijeke? Djevojke su usana kao rubin, zubi kao biser, lica kao ruža, bujnih solufa, divna stasa, svijetla čela, takve su samo rajске hurije«.

Nakon opisa Damaska, Muhlisija prilazi opisu stanovnika Šama prema onomo šta je čuo da se o njima priča:

»Najgori ljudi su beduini i ovome nesretnom narodu nema slična u zemlji Rum (Anadol). Ovaj moj sud se temelji na izjavama koje se ovdje čuju. Ima i dobrih ljudi u Šamu, ali više je loših. Na putu hadžijama niko ništa neće da proda, osim trgovaca koji bestidno skupo prodaju hranu. Gledaju na imovinu hadžija kao na ratnu dobit. Svi Levantinci su hajduci i haramije. Ovi nevjernici su sa zadovoljstvom bez stida i obraza pobili mnogo hadžija. Od kiridžija

uzimaju mito i podižu zakup svakog mjeseca i godine. Kiridžijama skupo prodaju hranu, a posljedice toga snose siromašni kiridžije«.

Iz Damaska za Istanbul Muhlisija kreće 15. safera, 1162. h. g. (5. februara, 1749. g.).

Prvi konak *Hān-Dumā* (**حَانِ دُمَا**), četiri sata hoda, to je selo u Šamskom polju, ima dobru vodu, vinograde i druge usjeve. Seoske žene i djeca prodaju razna šamska jela. Nek Bog sačuva ovaj han i nek mu se stanje uredi!

Drugi konak je *Qutayf* (**قُطَيْف**), pet sati hoda, lijepo selo, voda ugodna i hljeba dosta. Ima široko polje puno raznih usjeva, grožđa, šipova, jabuka i mesa. Han je masivan, a dvorište veliko.

Treći konak *Nabq* (**نَبَق**), deset sati hoda, selo s tvrđavom u kojoj ima džamija i veliko dvorište. Vrtovi su lijepi, voda tekuća, polja zasijana, voća, limunova i ostale hrane ima dosta. U okolini ima beduina-odmetnika koji pljačkaju bespomoćni svijet.

Četvrti konak *Ḥašya* (**حَشِيَّة**) ili drugo ime *Iki-Kapulu*, dvanaest sati hoda, to je karavan saraj u tvrđavi Šama u kojoj je aga Sulejman. On se stalno bori s beduinima, koje ne ostavlja nepokorne. Beduini obližnjeg sela su ratoborni, uvijek pod oružjem i na konju. Ovdje ima dosta limunova, šipova, grožđa i hljeba pa se hadžije ne tuže na hranu.

Peti konak *Himş* (**حِمَش**), deset sati hoda, interesantna tvrđava, u blizini grad sa starim naseljem. Šalovi, peškiri, fute i poše isprazne zlato iz džepova svijeta.

Zemlja je rodna, a svijet uistinu dobar. Tu su pokopani veliki Muhammedovi drugovi: Dža'fer Tajjar⁶, Ukaše⁷, Halid ibn Velid⁸, Ka'bul-ahbar⁹, Abdullah ibn Mes'ud¹⁰, Abdurrahman ibn Avf¹¹,

⁶ Džafer-Tajjar, brat IV halife Alije, u ratu u kojem je poginuo u 41. godini života izgubio je obadje ruke i dat mu je nadimak Tajjar. (Š. Šami, Kamusul-alam, III/1821).

⁷ Ukaša Ebu-Muhsin ashab, sudjelovao u bici na Bedru 12. godine H., poginuo u borbi protiv odmetnika za vrijeme halife Ebu Bekra, (isto IV/3166).

⁸ Halid ibn Velid, poznati vojskovođa iz vremena Muhammeda a. s., sudjelovao pri osvojenju Mekke, umro u Medini 21. g. H./642, (isto III/2016).

⁹ Ka(ul - ahbar, poznat učenjaka iz druge generacije (Tabi' in) muslimana, umro 32/653). g. za vrijeme halife Osmana.

¹⁰ Abdullah ibn Mes'ud, među prvim ashabima Muhammeda a. s., sudjelovao u bici na Bedru, odličan poznavalac Kur'ana, umro u Medini u dubokoj starosti 32/653. g. (Isto, IV/3105), Muhlisija navodi da mu je grob u Himsu.

¹¹ Abdurrahman ibn Avf, poznat ashab po svome bogatstvu i darežljivosti, sudjelovao u bici na Bedru, umro u 71. g. života, (Isto IV/3073).

Omer ibn Abdul Aziz¹², halifa Omejevića kojemu ravna neće biti do Sudnjeg dana.

Šesti konak *Hamā* (**حَمَا**), dvanaest sati hoda, velik i izgrađen grad, rijedak u arapskoj zemlji. Većina stanovnika se bavi pređom i tkanjem, ne lažu niti se svađaju, kao u Damasku. Zemlja je rodna, kroz polje teče rijeka. Ovdje leži Zejnul-⁽Abidin¹³ i Abdul-Kādir Gejlāni¹⁴.

Sedmi konak *Muduqq* (**مُدَق**), jedanaest sati hoda, tvrđava na uzvisini, ima lijep han i podbrđe, zemlja u okolini plodna, svijet nije opak.

Osmi konak *Šugūr*, dvanaest sati hoda, ima vrtove krasne poput rajskih, obilje šipova, smokava, grožđa, limunova, i drugog najljepšeg voća i malina. Osim Damaska, nijedno mjesto nije ovakvo. To nije Šugur nego Ugur (sreća). U gradu je banja, han i ćuprija na rijeci (Āsī (**عَاصِي**). Odavde smo pošli za vrijeme zemherije (početak kalendarske zime).

Deveti konak *Zanbāqiyye* (**زَنْبَاقِيَّة**), šest sati hoda, malo, lijepo i veselo selo, u njemu cvate zambak i po tome je dobilo ime, plodno i naseljeno mjesto, bregovi čuveni po maslinama, vinogradima i voćnjacima.

Deseti konak je *Antāqiyya* (**أَنْطَاقِيَّة**), deset sati hoda, širinom ravan Istanbulu; grad opkoljen ruševnim zidovima i vezan kulama. U blizini rijeke Āsī je rodno i plodno veliko polje. Bašće pune smokava, grožđa i raznog voća. Odavde do Haleba su tri konaka. Tu počinje Anadol i nema više Arapa. Svijet je dobar.

Jedanaesti konak *Belen*, deset sati hoda, malo mjesto među brdima, do morske obale gotovo jedan sat hoda. Ako nađu stranca opljačkaju ga. Opasan je prolaz, jer Kurdi presijecaju put i ubijaju. Planine su obrasle šumom kao u Rumeliji, ali su i vrhovi i podnožja teško prolazna.

Dvanaesti konak *Peyas*, deset sati hoda. Grad na moru bolji od Belena, u vrtovima limuni i narandže, na planinama mnogo njiva, gdje stanovništvo ljeta provode. Ovdje ima bezistan, medresa, han i lijepa džamija.

¹² Omer Ibn Abul-aziz, osmi halifa Omejevića, po pravednosti i skromnosti prozvan drugim Omerom (prvi Omer je drugi halifa Ibnul-Hattab), rođen 66. g. po hidžri, umro 110/728. g. Vladao je 2 godine i 5 i 1/2 mjeseci. (Isto V/3217).

¹³ Zejnul-abidiñ, Āli, sin Hu-sejna, a unuk IV halife Alije, poznat kao pobožan čovjek, u 15. godini ži-

vota sudjelovao u bici na Kerbeli, gdje mu je otac Husejn poginuo, umro 94. po Hidžri 713. g. (Isto, IV/2445).

¹⁴ Abdul-Kadir Gejlani, pobožan i poznat pisac djela iz područja prava i misticizma, predstavnik hanbelijske pravne škole, umro 561/1166. g. (Isto. IV/3088).

Trinaesti konak *Qūrd-qūlaġi* (قورد قولاġي), devet sati hoda. Zar može biti ugodno mjesto koje se naziva »Vučje uho«? Dok prolazi, čovjek se osjeća kao žena, na sve strane Kurdi razbojnici.

مهرکاهنده اولور مرد چون زن هه اطرافده کوردان ره زن

Tu ima han u ruševnom stanju. Služi za nevolju kao konačište ljudima i konjima. Mjesto je nečisto i puno smetlja. Nemoguće je približiti se hanu. Konaci su bijedni, a mjesto odvratno. Ko tu odsjedne, kao da je u tamnici. Bog ubio hadžiju, zašto ne očisti prljavštinu iz hana?

Četrnaesti konak *Misis*, šest sati hoda. Kasaba se nalazi u plodnom polju. Prolaz blatnjav, kamenit, trnovit, većina stanovništva su kradljivci, zlikovci, lažljivci i smutljivci.

Sva bi roba bila jeftina da nije prokletog age hana. Sve što prodaje, skupo je. Ima lijepo uređenih vinograda. Sultan Mehmed Ebul-feth ovdje je napravio medresu, ćupriju i han.

Petnaesti konak *Adana*, šest sati hoda. Tvrd grad, ali su mu ulice i trgovi nečisti. Stanovništvo beduinske naravi. Od Belena proteže se planina razbojnika, kaursko brdo je leglo Kurda i Turkmena. Žene i djevojke su usana kao rubin. Bostani i bašče besprimjerno lijepi, puni limunova, šipova, smokava i raznih plodova. Klima ubitačna kao otrov. Bogataši bježe prije nego što nastupe julski dani.

Šesnaesti konak *Çaqit-ĥān* (چاقیت خان) u podnožju brda Ibn Ramadan, devet sati hoda, u blizini vode ima jedan ruševan han, ovdje donose malo hrane i skupo je prodaju, ali je ipak za nevolju lijepo i pristojno.

Sedamnaesti konak u jednom ruševnom hanu i svratištu, bez hrane, na vrhu planine obrasle cvijećem, nazvanoj Ferzendi-ramazan, deset sati hoda, han je razrušen, nesretan i zimi nepristupačan. Klima je ugodna, a voda pitka, brda nadvisuju okolinu, odmaralište građana Adane u ljetna tri mjeseca.

Osamnaesti konak u dva ruševna hana na kraju brda Ibni Ramadan, devet sati hoda, vrata razbijena, a krov samo što nije pao, u blizini nema ni sela ni grada. Turci donose na prodaju ječam, hljeb i jabuke.

Devetnaesti konak *Ulu-qišla* (اولو قشله), šest sati hoda, lijepo i privlačno selo s bostanima i vinogradima, klima ugodna, ima mnogo raznovrsne hrane, polja su plodna.

Dvadeseti konak *Ergeli*, devet sati hoda, lijepo svratište, polja i njive zasijani raznim usjevima, bostni, bašče, vode i rijeke kao u Šamu, stanovnici učeni i poznati po velikom znanju i obrazovanju.

اصاليسنده اصل علم موفور
کهال درس و عرفانیه مشهور

Dvadeset prvi konak *Qara-bunar* (قَرَه بَنَار), dvanaest

sati hoda. Neka Allah nagradi sultana Selima, koji je ovdje sagradio banju, medresu, džamiju, han, put i ovo mjesto. Svojom plemenitošću uništio je naselje zlikovaca.

Dvadeset drugi konak *Ismil*, devet sati hoda, malo mjesto na putu, ali začudo nema hana.

Dvadeset treći konak *Qonya* (قُونِيَه), dvanaest sati hoda, poštovani grad, odlično mjesto, grad carskog mule, stara tvrđava zvana Alauddin, lijepo mjesto s turskim stanovništvom. Polja su prostrana, jelo i piće jeftino, djevojke dražesne. Ni u Kairu ni u Damasku nema poslastice ni grožđa kao ovdje. Sultan Selim je ovdje napravio imaret, medresu, džamiju i doveo vodu. Ovdje leži mudri Šemsi Tibrizi.¹⁵

Dvadeset četvrti konak *Lādîq* (لَادِيْقِي), devet sati hoda, bogato mjesto, a ljudi iskreni, daju što je potrebno putniku. Tu su dvije medrese, s dosta učenika i dva hana za putnike. Ovdje se izrađuju lijepe sedžade.

Dvadeset peti konak *Ilğin* (اِلْغِيْن), devet sati hoda, mjesto s mnogo vrtova i drveća, stanovnici pohlepní, zakletve im nisu na mjestu.

Dvadeset šesti konak *Aqšehir* (آقْشَهْر), devet sati hoda, nalazi se u podnožju brda, lijepo mjesto, voda i klima dobra, žene lijepe, polja rodna, ljudi skloni prevari. Ovdje leži hodža Nasruddin i u obližnjem selu Ishakli dvojica dobrih ljudi — Ahmeda.

Dvadeset sedmi konak je kasaba *Bolūwādîn*, jedanaest sati hoda, plodno mjesto, s tekućom vodom i ugodnom klimom. Osim oraħa, nema drugog drveća. Tu ima han, banja i lijepa džamija vezira Rustema.¹⁶

¹⁵ Šemsi Tibrizi je Šemsuddin Muhammed ibni Ali ibni Melek, učitelj (muršid) Dželaluddin Rumija, autora poznatog djela Mesnevi je iz područja islamskog misticizma. (Isto, IV. 2872).

¹⁶ Rustem-paša, veliki vezir sultan Sulejmana Kanunija, sadriazam 15 godina, poznat je po povećanju državnih prihoda i podizanju građevina u Turskom carstvu, umro u Carigradu godine 968) 1561.

Dvadeset osmi konak kasaba *Husrev-paša*, dvanaest sati hoda, veliki vezir Husrev-paša¹⁷ izgradio je ovo nenaseljeno mjesto napravivši veliku džamiju, musafirhanu i medresu. Okolna brda je zasadio šumom, te stanovnici nemaju brige za ogrev. Ovdje odsjedaju putnici i za novac su dobro ugošćeni. Neka Bog stanovnike dugo poživi i neka im zadužbine budu trajne. U blizini je selo po imenu Bejat, u kojem ima lijepo i po dobru glasu čuveno konačište.

Dvadeset deveti konak kasaba *Seyyid Battāl Gāzī*¹⁸, devet sati hoda, mjesto između dva brda, bogato, svijet dobar, ugošćuje slabe i nemoćne putnike, polje plodno, klima dobra, tu je grob Sejid Battala. Na prolazu stanovnici nude putnike jelom i time čine dobra djela.

Trideseti konak *Eski-şehir*, devet sati hoda, s obzirom na to da ima čaršiju, ovo mjesto zovu grad. Klima, vrtovi i vode su dobri. Muški i ženski svijet nesimpatičan. U mjestu su dvije-tri vruće tekuće vode. Ljudi nijesu zločesti.

Trideset prvi konak *Süküt* (*سكوت*), deset sati hoda, plodno mjesto, ima dosta vinograda i dudova, klima i voda su dobri. Svijet nije pohlepan i gostima pruža gostoprimstvo.

Trideset drugi konak *Hān-wezīr* (*خان وزیر*), osam sati hoda, mjesto u kršu, ima vrtova s dudovima. Svijet je iskvaren, jelo skupo, a u pohlepi i prevari slični Šamlijama.

Cifte-han sa širokim dvorištem i šadrvanom pruža ugodan odmor. Ovdje je sagrađena masivna džamija, ima i tekuća voda.

Trideset treći konak je *Iznīq* (*ازنيق*), dvanaest sati hoda, zemlja bogata maslinama i vinogradima, voda nije zdrava. Ovako nezdravo mjesto rijetko gdje postoji, te se u njemu niko pametan ne nastanjuje. Ovdje je turbe šejha Ešref-oglu Rumije.

Trideset četvrti konak je selo *Geberan-i-derbend*, selo Hrišćanski klanac, šest sati hoda, mjesto puno blata. Taj zabludjeli narod uzima silom imetak i đumruk na hadžijsko odijelo. Čestiti sin hercegovačkog kralja (Ahmed-paša) sagrađi ovdje medresu, džamiju i han.

Trideset peti konak je *Keybūze*, osam sati hoda, lijepo mjesto između dva mora, plodna polja, lijepi hanovi i dosta hrane. Putnik se ugodno odmori. Po postupcima i po odjeći stanovnici kao i u Istanbulu.

Trideset šesti konak je u Istanbulu.

دار السلطنة السنية بلدة طيبة قسطنطينية

O Istanbulu, kao ni o Mekki i Medini, Muhlisija nije rekao nijedne riječi i tako završava svoj opis puta na hadž.¹⁹

¹⁷ Husrev-paša je veliki vezir sultan Sulejmana Kanunija, poznat po javnim gradevinama koje je podigao u raznim krajevima Turskog carstva. (Isto, III/2043).

¹⁸ Sejid Battal — Gazi turski junak poznato po stalnim borbama s Bizantincima, poginuo 1121/1709. (Isto, III/2743).

II

Uspjeli hvalospjev Muhlisije Hekim-oglu Ali-paši nakon njegove pobjede nad Austrijancima pod Banjom Lukom 4. avgusta 1737. god. ispjevan je na tri jezika: arapskom, turskom i perzijskom naizmjениčno u dvadeset sedam stihova²⁰. Ova pjesma pokazuje Muhlisijino odlično poznavanje navedenih jezika.²¹

Tekst te pjesme iza naslova koji je stavio prepisivač glasi:

Prilog 1*

To u prevodu glasi:

Pjesma koju je napisao Muhlisi efendija poštovanom veziru, njegovoj ekšelenciji Ali-paši Hekim-oglu
12. »r« godina 1150.

- 1) Onaj koji je znamenit u zemlji
istaknut je ili u nauci ili u borbenom redu.

¹⁹ Putopis je podijeljen na 90 poglavlja, svako poglavlje nosi naslov — ime konaka i razdaljinu u satima od jednog konaka do drugoga. Najkraća poglavlja (65) imaju po tri do deset bejtova, a to su opisi manjih konaka o kojima pjesnik Muhlisija nije imao šta naročito reći. Najdulja poglavlja su: opis polaska iz Istanbula 42 bejta, opis mjesta Bedra 33 bejta, oda Meki 39 bejtova, oda Medini i Muhammedu 44 bejta i opis Damaska i Sirijaca 44 bejta. Ostala poglavlja su od 10 do 30 bejtova, a to su opisi mjesta: Jenbu, Medajini-Salin, Birke, Kal' a i-Hajdar, Hims, Hama, Antakija, Adana i Konja. Svi stihovi su »mesnevi« tj. prva i druga polovica imaju isti završetak, a dužinom su raznih metrova.

²⁰ Pjesma ima 27 bejtova od kojih su na arapskom jeziku 10 bejtova (1, 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27), na perzijskom jeziku 9 bejtova (2, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25) i na turskom jeziku 8 bejtova (5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26). Tekst pjesme je zabilježen u rukopisu Orijentalnog instituta broj 7/56 na stranici 81.

²¹ U kronici M. E. Kadića (knjiga VI) 282—289) pribilježene su pored Muhlisijine još sljedeće pjesme: o pobjedi pod Banjom Lukom:

a) Abdulgani efendija je napisao pjesmu od 14 stihova,

b) Garibija je opisao tok borbe u 45 rubai stihova,

c) Anonimus je napisao pjesmu od 10 rubai stihova,

d) Nekadašnji kadija u Sarajevu — tada u Brusi — Mumin zade Hasib efendija čestitao je pobjedu Ali-paši i poslao mu pjesmu od 25 stihova u kojoj naročito ističe njegovu ličnost.

e) Kantamiri zade Abdullah efendija iz Sarajeva je spjevao pjesmu od 20 stihova u kojoj ističe sposobnost i odlučnost Ali-paše, Pretposljednji stih daje kronograme ove bitke.

f) Kraće kronograme o bici dali su sljedeći pjesnici: 1. Blagajski šejh Sejjid Fevzi efendi, šejh mevlevijske tekije u Sarajevu napisao je kronogram u stihu. Pjesnik Fezija je napisao uspjeta dva kronograma, u kojima je istaknuta ličnost Hekim-oglu Ali-paše, koji je uz božju pomoć porazio neprijatelja.

* Prilozi uz ovaj rad doneseni su na kraju rada.

- 2) Hvaleći tebe jezikom pjesnika, zatajilo je, o Asafe³³, znanje Imadovo³⁴.
- 3) Nad mojom hvalom nema veće hvale, slava tvoja spominje se u svoj zemlji.
- 4) Tvoj dolazak donio je našoj zemlji duhovno osvježenje, Tvoja čista osoba donese milost ljudima.
- 5) Muhamedov šerijat dobi sjaj tvojim dolaskom, i carski zakoni postadoše cijenjeni.
- 6) Položaj učenih ljudi postade visok, boravišta pobožnih, obasuta velikom milošću,
- 7) Sreća dođe pjesnicima, utopiše se u dobroti, nek im niko ne zavidi!
- 8) Oni koji traže nauku, mudrost i spoznaju, tvojim dobročinstvom ostvariše želju.
- 9) Razbiše se grupe pokvarenih ljudi, u našoj zemlji nestade smutljivaca.
- 10) Tvoj dolazak donese snage borcima za vjeru, nevjernicima unese straha u srce.
- 11) Tvojom odlučnošću slavna bosanska krajina postade čvrsta kao zid Aleksandra³⁵.
- 12) Ti si razvio zastave pobjede, gdje god si bio vođa u boju.
- 13) Tvoja sablja učini da su i Kizilbaši³⁶ poslušno oborili glavu u zemlji.
- 14) Rasporedom poput junaka Hajdara³⁷ donio si Irancima smirenje.
- 15) Zbog reda koji si uspostavio država je dobila ugled, plodovi tvojih djela su dovoljni za sreću.
- 16) U tvom vremenu Istanbul, sa svojim stanovnicima, s kraja na kraj postade veseo.
- 17) Nema većeg dobra od tvog lijepog spomena, a tvojim dobrim djelima nema broja.
- 18) Svi muslimanski borci rekoše:
»Ti si vođa pobjednika u borbi«.
- 19) Potpuno razbijena austrijska vojska, božjom pomoći i tvojim rasporedom osta poražena.

³³ Asaf, vezir vjerovjesnika i vladara Sulejmana, poznat po mudroj upravi u državi i time postao primjer mudrosti, (Š. Sami, Kamus el-ac lam, I—211).

³⁴ Pod imenom I (mad Š. Sami navodi biografije poznatih ljudi učenjaka, pjesnika, liječnika i državnika (Ic mad el-devleti, Ic mad el-din, I mad el-mulk). Od ovih su poznati kao učenjaci Imad el-din ibn Junus pravnik, umro 607/1210. u Mosulu, I mad el-din Katib, pravnik-pisac nekoliko pravnih djela, živio za vrijeme Salahudin Ejubija, umro u Da-

masku 597/1201, I^c mad Fakih, perzijski pjesnik i učenjak, umro 773/1371, na kojeg od ove trojice misli pjesnik Muhlisija nije jasno. (Š. Sami, Kamus el-alam, V/1203—206).

³⁵ Seddi Iskender je Kineski zid.

³⁶ Kizil-baši ili Rafizije je ekstremna sekta Šiija, jedan odred vojske Šah Ismaila, vladara Perzije protiv kojih je ratovao Hekim Oglu Ali-paša.

³⁷ Hajdar je nadimak Alije, IV halife zbog njegova junaštva. Riječ Hajdar znači lav.

- 20) Ove dvije pobjede, tvojim divnim zalaganjem,
Obradovaše sve građane ove zemlje.
- 21) Tvoja darežljivost je obilno more na zemlji,
tvoja dobrota je okean koji obuhvata ljude.
- 22) Da je živ Hatem-Tāi³⁸, koji je uživao glas
zbog darežljivosti, danas bi bio tvoj šegrt.
- 23) Nijedan dar kao dar tvog dobročinstva,
Ne vidje Dara³⁹ niti učeni Kejkubad.⁴⁰
- 24) Tvoja dobrota svijetu je blistajuće svjetlo,
Tvoje znanje je nadvisilo učene ljude svijeta.
- 25) Da je Platon živ danas na svijetu,⁴¹
Sigurno bi od tebe učio znanje i mudrost.
- 26) Muhlisija, kojim jezikom ćeš hvaliti
Asafa svog vremena, a snagu imaš kao mrav.
- 27) Neka štiti Uzvišeni njega i njegove namjere,
i nek bude prvi u pročelju, vesela srca.

Prilike prije rata 1737. g. i stanje u Bosni nakon poraza austrijske vojske Muhlisija je opisao u mahzaru koji su uputili zapovjednici vojske, kadije, šejhovi, ulema, alajbezi, kapetani tvrđava, age serdengečdija, ostala vojska i narod caru u Istanbul tražeći pomoć za ublažavanje nevolja poslije pobjede.

U mahzaru je navedeno da je podmukli neprijatelj prekršio ugovor s namjerom da okupira zemlju, pa je iznenada s velikom vojskom navalio na nekoliko mjesta i opkolio nekoliko tvrđava. Prema kur'anskim propisima, pružen je neprijatelju otpor i zahvaljujući junaku, valiji Bosne Hekimoglu Ali-paši naša vojska je razbila nevjernike, o čemu je obaviješten car i upoznat svijet. Prema izjavama naših povjerljivih uhoda i zarobljenika, ustanovljeno je da je neprijatelj tajno na granici skupljao hranu i ratni materijal i koristeći se nastupajućom zimom želio da se osveti za naneseni poraz. Poznato je carskoj milosti da je iz našeg ejaleta upućeno na Perziju 5200 vojnika, a prema Aziji opremljeno je oko 10.000 spahija i drugih vojnika i da se sa tih pohoda povratilo samo 500 ljudi. Pored ovoga, prije pet godina, Božjom odredbom od kuge je umrlo oko 20.000 ratnika. Kako je naša zemlja krševita i planinska, prema tome neplodna, mi smo ostali bijedni siromasi. Ima 4—5 godina kako su naši usjevi davali samo sjeme. Ove godine je neprijatelj navalio na našu zemlju za vrijeme žetve i usjeve nam uništio, a kako smo do zime bili u ratu, nije nam ni na um palo da ljetinu ubiremo, te je sve na zemlji propalo. Ukratko, nemajući mogućnosti za nabavku hrane, našem vilajetu je zaprijetila glad. Ukoliko nam vaša carska milost ne daruje iz rumelijskog vilajeta hrane, koja će biti dovoljna da za 6 mjeseci ishrani 10.000 vojnika koji se sada popisuju, 10.000 vojnika

³⁸ Hatemi — Tāi je poznati predislamski pjesnik čuven po darežljivosti, te je kao takav postao uzor dobra čovjeka.

³⁹ Dara, perzijski vladar, živio

od 432—330. prije n. e.

⁴⁰ Kejkubad, perzijski vladar, živio u sedmom vijeku prije n. e.

⁴¹ Platon, poznati grčki filozof, učenik Sokrata i učitelj Aristotela.

sa starne i još oko 30.000 ratnika, mi se nećemo nikako moći oduprijeti neprijatelju i on će — ne dao Bog — nas pobijediti, naš i našu bezgrešnu djecu i čestite žene odvesti u zarobljeništvo«. Još ranije pogranični stanovnici većinom muslimani poslali su carskoj milosti vijest da se približava vrijeme borbe i rata i da je jasno da će neprijatelj navaliti, jer je počeo skupljati vojsku. Ako nam se sada ne ukaže carska milost i ne usliša naša molba, stanovnici zemlje će izgubiti nadu u carsku pomoć, naši krajevi će biti izloženi okupaciji. Ponovo ovim mahzarom izlažemo naše stanje carskoj pravdi, da bi problemi, spomenuti u ovom mahzaru prema odredbi Božje knjige, bili pomoću cara sretno riješeni.

Ovakvo je stanje onih koji su opkoljeni sa sve četiri strane i izloženi strahu od neprijatelja, te mole da se njima bespomoćnicima ukaže carska milost.

Ovaj mahzar se dostavlja carskom prijestolu milosti, i gornje stavlja na znanje te po ovome milost i dobročinstvo je znak Božjeg šerijata, a zapovijed pripada caru.

7 šabana 1150/30 — novembra 1737. g.

III

Među relativno malim brojem Muhlisijinih pjesama, sačuvala se jedna ljubavna pjesma od devetnaest stihova⁴². Muhlisija, kao i svi ostali pjesnici u islamskom svijetu, prije i poslije njega, koji su pjevali ljubavne pjesme uzima motive i ličnosti koji su postali ustaljeni i legende. Ali i pored toga, po našem mišljenju, Muhlisija je napisao veoma lijepu i originalnu ljubavnu pjesmu kako u stilu i pjesničkoj formi isto tako i u sadržini⁴³.

Isto tako treba istaći i njegov kronogram, koji je spjevao djevojci Fatimi, kćerki nekog Hasan-čauša iz Gornjeg Vakufa.

Ovaj kronogram, također, spada u uspješna pjesnička ostvarenja Muhlisije, a svojim stilom i sadržajem među bolja ostvarenja u ovoj vrsti poezije uopće.

Evo tih pjesama u originalu i prevodu:

U prevodu glasi:

- 1) O srce, vidje li one carice ljepotu kao dan?
Na glavi joj crvena čatkija, lice kao ruža.

⁴² Tekst pjesme je zabilježen u rukopisu Orijentalnog instituta br. 7/56 na stranici 83. Metar ove pjesme je »remek« i ima ove stope:

⁴³ Stihovi se završavaju rimom »gibi«. Misli u stihovima teku glatko.

Pjesnik nije mijenjao metar, nije davao riječi kojima nema mjesta niti je izostavio koju potrebnu riječ, što je dokaz da je Muhlisija vladao turskim jezikom kao svojim maternjim.

- 2) Ona je kao Lejla⁴⁴, danas joj na svijetu nema ravne, Postadoh konačno lud na ovom svijetu kao Medžnun⁴⁵.
- 3) Na njeno lice što sličić mjesecu solufe je spustila kao zastor Ona je derviš ne bilo joj uroka na zemlji.
- 4) To je žena, to je duša moja što zavodi kao Širin⁴⁶ Ja postadoh konačno lud isto kao Ferhad⁴⁷.
- 5) Stas joj je kao čempres ali je poput svijeta šah-tug⁴⁸, Mirisom se odaje, želio bih da se obavijam kao loza.
- 6) Oči su joj crne kao u gazele, dovode me do ludila, Postadoh konačno lud, plačem kao Kamber⁴⁹.
- 7) Čim prozbori poput evlije, šećer je bezvrijedan, Kad kao slavuj prozbori ona ljepotica, ruže se otvaraju
- 8) Obrve su joj crni kalemi, pišu pisma ašika, postadoh lud od strpljenja kao Ejub⁵⁰.
- 9) Ogrtač joj je od svile, lijepo joj pristaje uz struk, Kad bih joj mogao biti postava, poput hermelina!
- 10) Opasala je pas od filigrana po bijelom struku, Kad bih mogao stati pred nju da je dvorim, kao kabare od rubina⁵¹.
- 11) Ta vila je carica, ali odvajkada nevjerna, Postadoh konačno lud i bolan kao Medžnun
- 12) Navukla je bijelu svilu na lijepe noge, kad bih imao tu sreću da budem kao srebrne vezice.
- 13) I anđeo je i vila, na svijet joj ravna došla nije, postadoh konačno lud plačem kao Jakub⁵².
- 14) Ovo što me stiglo, o nevjerna Zulejho, Sudni je dan, Zulum si učinila meni robu koji plače krvavim suzama kao Jusuf.
- 15) Moje suze kao opći potok potapaju ovaj svijet, Postadoh konačno lud, plačem kao Jakub.

⁴⁴ Lejla, djevojka iz plemena Benu Amir poznata po ljubavi prema Kajsu iz istoga plemena. Živjeli su za vrijeme dinastije Umejevića i oni su u orijentalnoj književnosti ono što su Julija i Romeo u evropskoj književnosti. (Isto, VI/4059).

⁴⁵ Medžnun je nadimak spomenutog Kajsa, jer je — po pričanju — poludio za svojom draganom Lejlom, koju su njeni roditelji udali za drugog (Isto, VI/4171).

⁴⁶ Širin je — po predanju — kći bizantijskog vladara i ljubavnica iranskog vladara Husrev-Perviza. Ona je primjer odane ljubavi prema Husrev-Pervizu, jer se, navodno, otrovala ne hotjeći se udati poslije smrti Husreva. (Isto, IV/2898).

⁴⁷ Ferhad je ljubavnik spomenute Širin, stradao je zbog svoje o-

dane ljubavi prema Širin poslije smrti Husreva Perviza. (Isto, V/3400).

⁴⁸ Šah-tug je cvijet zvani carska kruna (*Fritillaria imperialis* L.) (Abdullah Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo, 1965, str. 622).

⁴⁹ Kanber je oslobođeni rob A-rije, IV halife, čuven po odanosti svome oslobođiocu Aliji. Poginuo je za vrijeme Hadždžadža, krvoločnog namjesnika u Iraku. (Isto, V/3697).

⁵⁰ Ejub (Job) vjerovjesnik, živio je prije Isa-a a. s. Poznat je po strpljivosti poslije nesreća u životu: smrt djece i bolest pod stare dane (Isto, II/1174).

⁵¹ Kabare ili pafte su kopče na pojasu.

⁵² Jakub vjerovjesnik, poznat po strpljivosti za sinom Jusufom, koji je živio rastavljen od roditelja u Egiptu. (Isto, VI/00).

- 16) Ne imadoh sreće, žalosti moja, ne poljubih joj lice,
Ne zagrlih Lejlu, tugo moja, plačem kao Medžnun.
- 17) Moja se carica ne obazire na me, šta ću jedan od života,
Postadoh konačno lud, plačem kao Jakub.
- 18) Ti si carica ljepotica, Muhlisija ti je podanik,
O ljepotice, dođoh na tvoju kapiju po milostinju kao prosjak.
- 19) Tražim zekjat na tvoju ljepotu, siromah sam i stranac,
postadoh lud, o ljepotice, poput prosjaka⁵³.

Konogram smrti Fatime, kćeri Hasan-čauša iz
Gornjeg Vakufa⁵⁵

- 1) Srce, ovaj svijet je zloban prema svakom gostu,
i kad bi te odnio na planinu Kaf⁵⁶.
- 2) Ovaj prolazni svijet je nevjerna baba,
koliko je kao srebro bijelih tjelesa stavio u grob!
- 3) Ovaj put Fatimu, sunce ljepote,
zbog zavisti povuče u pomračinu.
- 4) Toj carici ljepote nije mjesto ovaj svijet,
jer je ona, bez sumnje, rajska ljepotica.
- 5) Njoj ravne nije vidjelo oko svijeta
glas o njenoj ljepoti stigao je do stanovnika Kafa.

⁵³ Mehmed Hadžić u svom djelu *Književni rad Bosansko-hercegovačkih muslimana* na str. 50 objavio

je jedan stih Muhlisije na perzijskom jeziku, koji ugledajući se na perzijskog poznatog pjesnika Hafiza kaže:

القرآن دختِ شوقی بآمد خانہ مارا
بہر یکِ خطوہ میں ختمِ خزانِ وقفِ بالارا

što znači:

Ako ona voljena djevojka dođe
mojoj kući,

Za svaki korak poklanjam na
hiljade Gornjih Vakufa.

Dok Hafiz-Širazi, u stihu, za ljubav
svoje dragane poklanja Samarkand

⁵⁴ Tekst pjesme je zabilježen u
manuskriptu Orijentalnog instituta
broj 7/56 na stranici 82. Druga polo-
vica posljednjeg bejta daje krono-
gram smrti umrle Fatime, što po
»ebdžed« računom iznosi 1092. h. go-
dinu. Datum napisan brojkom 1145.
rebia I je tačan i odgovara vremenu
od 22/VIII do 21/IX-1732. godine.
Metar ove pjesme je Hezedž, koji
ima ove stope:

MAFĀ(ĀLUN MAFĀ(ĀLUN FU(ĀLUN
MAFĀ(ĀLUN MAFĀ(ĀLUN FU(ĀLUN

i Buharu, Muhlisija za posjetu svoje
voljene djevojke poklanja na hiljade
Gornjih Vakufa. Šteta je što merhum
Mehmed Handžić nije naveo rukopis,
gdje je našao navedeni stih, što
bi — ukoliko je bilo još stihova —
ukazalo na Muhlisijino znanje per-
zijskog jezika.

⁵⁵ Ko je bio Hasan? Čauš iz
Gornjeg Vakufa, otac umrle Fatime!
Da li je tada Muhlisija bio u Gor-
njem Vakufu, nije poznato.

⁵⁶ Planina Kaf je Elbrus na gor-
njem Kavkazu.

- 6) Kad je popila smrtnu čašu,
Sav svijet je briznuo u plač.
- 7) Nek joj bude mjesto u raju Meva⁵⁷!
Nek ne bude na onom svijetu obuzeta strahom.
- 8) To tijelo poput čempresa, u pravom smislu rajska ljepotica
Nek uživa, Bože, u dobroti i milosti!
- 9) To lice, sjajno kao mjesec, da mu ne bi naudilo
Oko suparnice, ode u grob.
- 10) Rastuži se ovaj iskreni (Muhlisi), reče kronogram:
»Kao mjesec brzo zađe u pomračinu«.

Rebi' I 1145.

IV

Nema sumnje, Muhlisija je bio učen čovjek, ali i revnistan u svojoj službi. Prije nego što donesemo njegovu pjesmu u kojoj se okomio na kadije, ukratko ćemo izložiti sadržinu jedne predstave koju je uputio sarajevskom muftiji, a koja se odnosi na kadije i njihovu službu.

U predstavci se znosi kako ima kadija, takvih neznalica, koji ne mogu razlikovati ličnu zamenicu *on* od zamjenice *ona*, a nose odjeću učenih kadija, uzeli su neke nijabete i slijepo i sa odvažnošću neznalica prljaju čast šerijata. Ne mogavši bez znanja razlikovati istinu od neistine, oni su počeli kako bilo po svojoj manjkavoj pameti suditi. »Na taj način su počeli činiti istinu neistinom, a neistinu istinom. Svak se je osvjedočio da su upravo oni unijeli nered i u suđenju i u ljudska prava«. Dalje Muhlisija nastavlja da u njegovu dužnost spada da pazi na šerijat, koliko mu je moguće, i da čuva ljudska prava, stoga javlja da su bivši fočanski i glamočki kadije Muhamed i Ahmed neznalice i da je potrebno da pođu u Sarajevo u Husrev-begovu medresu, da bi stekli potrebno znanje i nauku, bar toliko, koliko je potrebno za ispravno vjerovanje i kadijsku službu. Isto tako navešćemo kako Muhlisija kritikuje sarajevskog kadiju Hasib Ahmed-efendiju, kome je kadijska služba u Sarajevu koju je u dva navrata uzastopce obavljao ostala u lijepoj uspomeni pa mu Muhlisija odgovara u stihu:

Muhlisija savjetuje kadije da ne uzimaju mito upozoravajući ih na Muhamedovu izreku da će dvojica od trojice kadija u pakao.

Bože, sačuvaj, ako bi još jednom u Sarajevo došao ovaj kadija,
Stanovnike bi spopale razne brige i bolesti.
O Bože, daj da bude suđeno da još jednom ne dođe u Sarajevo,
Neka se zaborave njegova djela, jer ono što je prošlo ljudi zovu
prošlost

Ovakve stvari su, vjerovatno, podstakle Muhlisiju da ispjeva i pjesmu o kadijama koja glasi:

⁵⁷ Meva je jedno od imena raja.

U prevodu glasi:

Zašto treba kadiji znanje i usavršavanje i pismenost?
 Dosta mu je opijum, duhan, napici, bereš⁵⁸ i esraf⁵⁹
 Široki rukavi, od vune pās i saruk
 To je sada znak današnjih kadija.
 Uz poslugu, ako obuče ćurak s postavom od hermelina,
 Gdjegod dođe, nudi mu se pročelje.
 Ne poznaje tefsir,⁶⁰ hadis,⁶¹ osnove šerijata ni akaida⁶²
 Koliko neukih neznanjem služe šerijatu!
 Služba poslanikovom šerijatu data je nesposobnim
 Ne sumnjajmo, o Muhlisija, dođe Sudnji dan.

Na stih koji je jedan pjesnik uputio caru Muratu a koji glasi:

صنر سز برده خان مقنده نيلر بونجه دقتلر
 دهان آه مظلوماني رفع ايتنك هنر اولدر

Zašto tolika pažnja beštetnom duhanu?
 Duhan je vještina da se ukloni uzdah bijednika.

Pjesnik Muhlisija je napisao paralelu u 4 stiha⁶³, koji glasi:

To u prevodu znači:

1. Duhan je satanski dim, srce čini crnim,
 Štetan je, on je put rasipništva na osnovu islamske vjere.
2. Tolička pažnja je dokaz da je to novotarija haram (zabranjeno)
 Pameć je dovoljan dokaz, a vještina je ukloniti ga.
3. Muderisi i muftije pušenjem kvare svijet,
 Pušenje i obmana ovih je dokaz neznalica.
4. Dosta je, Muhlisija, ovo uplitanje ostavi ovu riječ, svijet napada,
 Većina prijatelja sada smatra da je to samo halal (dozvoljeno).

⁵⁸ Bereš je opijumski napitak
 spravljen od lišća konoplje.

⁵⁹ Esraf je lišće indijske jute
 koje se upotrebljava suho za pušenje
 kao duhan.

⁶⁰ Tefsir znači komentar Kur'
 ana.

⁶¹ Hadis je predanje iz života
 i rada vjerovjesnika Muhameda a. s.

⁶² Akaid znači islamska dogma-
 tika.

⁶³ Ova pjesma nalazi se u ru-
 kopisu Orijentalnog instituta br.
 4322, list 80/b.

HVALOSPJEV MUHLISIJA HEKIM-UGLU ALI-PAŠI

مخلصی افندی وزیر مکرم حضرت علی پاشا حکیم
زادہ یہ سولیدہ بی قصیدہ در :

ان من كان مشيراً في البلاد	فاصل في العلم اوصف الجواد ²¹
لاول آمد آصفاء در حدیثت	باز بان شامری علم عماد
ما من مدعی مدحا زاداً ²²	مدحک مذکور فی البلاد ²³
ای قدومت هاک مدار ارج جان	زات پاکت رحمت آمد للعباد
5 مشرع احمد مقدمه کله بولدی فر	هم قوانین سلطین اولدی شاد ²⁴
حصار مرغوعا مقام العالمین	جل سلطوناً مکانات الزهاد
دولت آمد با کرده شاعران	غرق کشته در کرم هاسدیان
علم و حکمت معرفت طابری	ایندی احسان نظم تکمیل مراد ²⁵
کان مکسوراً ره صاط الفاضلین ²⁶	قد زنی فی ارضنا اهل الفسار ²⁷
غاز بانرا قوت آمد مقدمت	کافر انرا الزوم در دل می قتاد
10 سد اسکندر کبی اولدی رحین	همتکله سرحد بوسنه شاد
برجورد ²⁸ قام رايات الفتح ²⁹	انما کننت رئیساً فی الجواد
زوال فقارت کرد آن تا صبح سر	با اطاعت بر زمین سر می ز ³⁰
حمیدر گزاروشی ند پیر ایلر	و بر مشیدک اهل ایرانه هداد
15 من نظامک رونق دار الملوک	طاب آثاراً فخالک للسعاد

²¹ u rukopisu

فاضلاً

²² u rukopisu

المدحی

²³ u rukopisu

المذکور

²⁴ u rukopisu

زهاد

جای راحت مردمانش شد بشأ
 کریم خیرانکه هیچ کلنز عداد او
 مسید الغزاة زانک فی الجراد
 شد بعون برایت بی عناد
 ایندی بواهل دیاری جمله شأ
 لطفک بجز محیط بالعباد
 در سخاوت جاگرت کز زنده با
 کورمدی دارانه ایندی کیتباد
 علمک قد فاق علوم البلاد
 علم حکمت را ز تو خواندی بجاد
 مدح ایدر سن کبی بر مور ز یاد
 مرجعها فی الصدر مسرور الفتواد

دو زبانست سر بسر قطنی
 حسن ذرک کبی خیر اولماز عظیم
 عامه قالت غزاة المسین
 نجم طابوری سکت اندر شکت
 20 حسن اخلاصکله بواکبی غزا
 جودک فی الارضی بجز زاغز
 حاتم طای که دارد زنده نام
 بخش احسانک کبی بر بخشی
 فضلك فی الناس نور سا طمع
 25 کز فلاطون زنده بود اندر جبران
 آصف³² رهبری نه در بلاد خلاصی
 کان فی صون المجید بالمراد

²⁶ u rukopisu

ما سقین

²⁷ u rukopisu

منا

²⁸ u rukopisu

بالوجودک

²⁹ u rukopisu

فتوح

³⁰ u rukopisu

ذو الفقارات

³¹ u rukopisu

خیراتنه

³² u rukopisu

آصفی

MUHLISIJEVA LJUBAVNA PJESMA

ای کوکل کور دلمی اول شاهک جهان کون کبی
 باشنه آل جاتقی صهارمش یوزی نولش کل کبی
 بی نظیر اولمش بوکون عالمده اول لیل کبی
 بن هله دیوانه اولدم دنیا ده مجنون کبی
 آیه بکزر یوزیه برده قوشی کا کلرین
 ایرسون آفت جراتنده کویا درویش کبی
 ناز ایدر خامندر جهاندر شیرین کبی
 بن هله دیوانه اولدم عین ایله فرهاد کبی
 سرده بکزر بوی اما طوغ شاهید کبی
 همیشه بیلدرر ما ائلم صهار لطفه آصمه کبی
 کوزلری آهو فره سیدر بن شیدا ایدن
 بن هله دیوانه اولدم آغلام خضر کبی
 بردی دار سویدر کیم مکاری رسوی ایدر
 سویدر کلر آهلیور اول کوزل بلبل کبی
 قاتلری قره قاتلر خطه عشاقی یازر
 بن هله دیوانه اولدم صبر ایله ایوب کبی
 جبهه سی دیبادن اولمش غومش ایر شمش بوبینه
 آلقه استاری اولدم قاضو سنجاب کبی
 سرملی قولان قوشا نور اول کوشی اندامنه
 اوکنه دیوانه دورسم لعلدن یافته کبی

پادشاه در اول پری اما از لدن بیوفا
 بن هله دیوانه اولدم در دله مجنون کبی
 اول بیاضی اچلس کیردی اول کوزل آباغنه
 نائل اولسم دولت مشول سیرم لی او هیقور کبی
 هم ملکر هم پری منلی جرانه کلمش دکل
 بن هله دیوانه اولدم آغلام یعقوب کبی
 بو قیامتدر جلان سن ای زلیما بی خبر
 ظالم اولدک بن قوله قان آغلام یوسف کبی
 غرق ایبر بو عالمی طوفان اولور کوز باشم ۱۵
 بن هله دیوانه اولدم آغلام یعقوب کبی
 بو لدم دولت در بیغا اولدم جانم یوزین
 صباردم لیلای حیفیا آغلام مجنون کبی
 پادشاهم باغمز اولدی نیلرم بو عمر می
 بن هله دیوانه اولدم آغلام یعقوب کبی
 سن کوز لدر پادشاهی منلی کلام طبر
 قابوکر احسانه کلدم ای کوزل درویش کبی
 ایسترم منک زطاین هم قصرم هم غریب
 بن هله دیوانه اولدم ای کوزل درویش کبی

KRONOGRAM SMRTI FATIME

تاریخِ مماتِ فاطمہ بنتِ حسن الجاوشی عن وقفِ بلا :
 دلا دنیا دیدر هر ضعیف
 منی طیران ایدر کم کوه قاف
 وفاسز پیره ز نذر فان دنیا
 نیجه سعین تنی ویر عشی نقاف
 بود فض فاطمه شعی النظاری
 مردن همدی آئی انکساف
 مکان اولمز جبران اول شاه زیرا
 که عینی الحور ایدی کلحور خلاف
 نظیرین کور محمد ر عینی دنیا
 صداسی هسنی دارمش خلق قاف
 شهادت مشربتن نوشی المذکره
 همه خلقی جبران واردی لراف
 مقام جنه الماوی ده اولسون
 کرفقار اولسون اخرا ده عوفه
 اوسرو اندام او معناده هوری
 غریبی اولسون خدایا فضل و نیغه
 رخ و شایبنی جسم زنبی
 نظره آلماسون واردی نقاف
 هزین اولدی بو منحصی دبدی تاریخ
 قمر کبی سکر تیج واردی منسوف
 فی ربیع الاول سنه ۱۱۴۵

PJESMA O KADIJAMA

مختصر القاصیة

قاصیة نہ حاجت علم و کمالات کتابت
 انیون و درخان بر شیخ الیہ اسرار کفایت
 الکلام واضح صوف الیہ بدار و دستار
 قضاة زمانہ بودہ سعدی علامت
 غامانی اولوب قاقم و سموری کیرہ
 تکلیف اولنور هرزه در سہ صدرات
 تفسیر و حدیث علم اصول الیہ کلام
 جاہل بنیہ اولور حر اللہ خدام شریعت
 شرع نبوی خدمتی نا اہلہ ویرلدی
 شے اتیمہ لم مختصہ کلدی قیامت

PJESMA O DUHANU

دخان برد و شیطانى در دینى اول سیاه ایلم
 ضرر در دین اسلام منذر کار بر یولدر
 هرام بدعتی شاهد انکون در بود قطار
 دلیل عقل کافیدر انک رضی هنر اولدر
 مدرسی مفتیلر مشربی بو عامه صب ساز ایلم
 بولدر انک مشرب و غراسی دلیل جاهلان اولدر
 میتر فحاصی بودخل قو بو سوزه خلق طعن ایلم
 احباب اکثری شدی بیلور عین حلال اولدر

SUMMARY

HÄĞĞ MUSTAFĀ MUHLISĪ AL-BOSNAWI

Häğğ Mustafā Muhliši al-Bosnawi, a poet and traveller, occupies by his work and erudition a special place among the writers of Bosnia and Herzegovina who wrote in the Near-eastern languages. He was born at the beginning of the XVIIIth century in Gornji Vakuf. He was a *kādī* by profession, and he worked in several towns of Bosnia and Herzegovina. As a *kādī* of Sarajevo he participated in the battle of Banja Luka on August 4th, 1737, and was a member of the Committee for the exchange of prisoners of war as well as of the border negotiating committee between Turkey and Austria in 1739. In the year 1161/1748 he left Agriboz (Greece) to perform hağğ describing the route in a poem of 888 verses in Turkish. Well-known is also his poem-eulogy to Hekim oğlu Ali-paša, consisting of 27 verses and glorifying his heroic victory over the Austrians at Banja Luka. In addition to these, two other so far unknown lyrical poems are published here, namely a love poem of 19 verses and a chronogram written on the occasion of death of a girl called Fatima from Gornji Vakuf, consisting of 10 verses, further a short satire on kadis 5 verses long, as well as the poem on harmfulness of tobacco in 4 verses.

In the poem on his journey to *hağğ* he described his route from the starting point, Istanbul, via Cairo to Mecca and the way back through Medina and Damascus to Istanbul. He described 104 resting places (*manzil*) with comments on bedouins, merchants